

Maja Ćuk

Alfa BK univerzitet – Fakultet za strane jezike
maja.cuk@alfa.edu.rs

Artea Panajotović

Alfa BK univerzitet – Fakultet za strane jezike
artea.panajotovic@alfa.edu.rs

KONSTRUKCIJA ŽENSKOG IDENTITETA I PSIHOLOGIJA REPRESIJE U PRIPOVETKAMA „DIMENZIJE”, „VENLOK EDŽ” I „PREVIŠE SREĆE”

Apstrakt: *Cilj rada je da osvetli način na koji Alis Manro istražuje uticaj ustaljenih društvenih obrazaca i praksi na položaj i psihologiju žena kako u prošlosti, tako i u savremeno doba. Oslanjajući se prevashodno na feministička viđenja Kejt Milet i osnovne postavke psihologije represije, analiziramo konstrukciju ženskog identiteta u pričama „Dimenzije”, „Venlok Edž” i „Previše sreće” iz zbirke Previše sreće, u kojima se socio-kulturni i psihološki aspekti represivne patrijarhalne ideologije višestruko prepliću. U prve dve priče protagonistkinje su prinuđene da prihvate svoje dodeljene uloge i ponašaju se onako kako kulturološki kodeksi patrijarhata nalažu. Izvesno odstupanje od konstruisane rodne uloge koju društvo nameće ženama vidljivo je u liku Sofije Kovaljevski u pripoveci „Previše sreće”, iako ni ona ne uspeva da se ostvari u celosti kao osoba.*

Cljučne reči: *ženski identitet, internalizovana represija, patrijarhalna ideologija, Kejt Milet.*

Abstract: *The aim of the paper is to consider the ways in which Alice Munro examines the influence of established social patterns and practices on women's social position and psychology in the past and present. Relying primarily on the feminist views of Kate Millett and the basic tenets of the psychology of oppression, we analyze the construction of female identity in the stories “Dimensions”, “Wenlock Edge” and “Too Much Happiness” in the collection Too Much Happiness. In the first two stories, female characters are forced to behave in the way patriarchal society deems best for them and adopt the roles assigned them by patriarchal cultural codes. In the last story, Sofia Kovalevsky seems to deviate from the socially imposed standards for women, but she does not succeed in fulfilling herself either.*

Keywords: *female identity, internalized oppression, patriarchal ideology, Kate Millett.*

Analizirajući filmske adaptacije kratkih priča Alis Manro, književnica i teoretičarka Dženis Kalik Kifer zapaža da „životi i (ne)sreće žena preovladavaju” u imaginarnim svetovima kako Pedra Almodovara tako i dobitnice Nobelove nagrade iz Kanade.¹ Sagledavanje uloge žena u raznolikim društvenim konstelacijama česta je narativna potka njenih dela, iako joj se pripovedanje dotiče i složenije kulturološke i filozofske tematike. Tematizujući žensko iskustvo iz različitih perspektiva, ona već više od četiri decenije oblikuje sudbine svojih protagonistkinja, smeštajući ih na sebi svojstven način „između nade i očaja, iluzije i realnosti”.²

Po rečima kanadske autorke Koral En Hauels, opusi teoretičarki feminizma „nude posebno fascinantne perspektive iz kojih bi se mogla tumačiti proza [Alis Manro]”.³ Doista, određene postavke feminističke orijentacije mogu se uočiti u karakterizaciji i građenju njenih likova. Za njene ženske likove karakteristično je da im je životno iskustvo modelovano patrijarhalnom ideologijom. U mnogim delima ove autorke, „kultura ohrabruje i očekuje da se žena prikaže kao inferiorno i pasivno biće, dužno da suzbije sopstvene unutrašnje nagone i impulse i ideale i u potpunosti se podredi merilima patrijarhalnih institucija, kako ne bi bila osuđivana”.⁴ Pritom, njenim junakinjama norme patrijarhalnog društva nisu nametnute samo spolja, već im sudbinu jednako oblikuju i internalizovani patrijarhalni konstrukti. Stoga represiju i pasivizaciju ženskih likova Alis Manro nužno moramo promišljati dvojako – sa sociološkog, ali i sa psihološkog stanovišta.

Analizirajući patrijarhalni sistem iz nekoliko perspektiva (ideološke, biološke, sociološke, klasne, ekonomske, obrazovne, antropološke i psihološke), Kejt Milet između ostalog navodi „različite primere u patrijarhalnim kulturama gde se okrutnost prema ženama pravda običajima, religioznim propisima ili pisanim i nepisanim pravnim aktima”.⁵ Kako ističe, u okviru patrijarhata muškarci su zapravo „institucionalizovali” silu „kroz njihove pravne sisteme”, kao „sveprisutan instrument zastrašivanja”.⁶ Celokupan proces organizacije društva, sa utvrđenim društvenim ulogama i usmerenjima u oblikovanju rodno identiteta, vekovima je počivao na postulatima patrijarhalne ideologije, gde je jedna grupa – žene, „kontrolisana od strane druge” – muškaraca.⁷ Kejt Milet ističe da se „iako ne

¹ Janice Kulyk Keefer, “A Tale of Two Adaptations: Sarah Polley and Pedro Almodovar Do Alice Munro”, in Jelena Novaković and Vesna Lopičić (eds.) *Canada 150 Filmed*, Belgrade, University of Belgrade – Faculty of Philology, 2019, str. 41.

² *Isto*, str. 50.

³ Coral Anne Howells, *Alice Munro*, Vancouver, UBC Press, 1998, str. 6.

⁴ Maja Ćuk, „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena Alis Manro*”, *Kultura*, broj 149, Beograd, 2015, str. 73.

⁵ Kate Millett, *Sexual Politics*, Urbana and Chicago, University of Illinois Press, 2000, str. 75.

⁶ *Isto*, str. 43.

⁷ *Isto*, str. 23. U ovom kontekstu je značajno napomenuti da jedno od ključnih oruđa u strukturama „pretežno muške moći” predstavlja i jezik kao „moćna društvena institucija” u širem smislu (Annette Kolodny, “Dancing through the Minefield: Some Observations on the Theory, Practice, and Politics of a Feminist Literary Criticism”, in Vincent B. Leitch /ed./, *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, New York, W.W. Norton & Company, 2001, str. 2157). U svakodnevnom govoru u opisu

postoji precizno biološki ustanovljena razlika između polova, već u porodici, bez obzira na klasu, podstiče formiranje određenog identiteta žene koji podrazumeva inferiornost, nesamostalnost i neznanje, nemoć, kao i moralnu okaljanost i zasluženu marginalizovanost u odnosu na muški pol”.⁸

Izložena ovoj sistematskoj manipulaciji koja se odvija na svim nivoima društva, žena, na prvi pogled paradoksalno, počinje da i sama učestvuje u perpetuiranju destruktivnih obrazaca patrijarhalnog sistema i postaje, svesno ili ne, saučesnik diskriminatorskih društvenih institucija. Reč je o psihologiji represije, koju Karl Ratner definiše kao „psihološke posledice društvene represije i psihološke uslove koji društvenu represiju održavaju”.⁹ Drugim rečima, društvenu represiju „psihološki upotpunjava žrtva koja doprinosi svojoj potčinjenosti”.¹⁰ Ona „odustaje od borbe za lični integritet i prihvata svoj potlačeni položaj”, a internalizovana represija se često ispoljava i kao samodestruktivni nagon.¹¹ Žrtva se, međutim, ni u kom slučaju ne može smatrati odgovornom za svoju psihološku nedostatnost, već odgovornost nedvosmisleno počiva na društvenim i kulturnim strukturama, u ovom slučaju patrijarhalne ideologije, koje tvore osnovu i suštinu psiholoških aspekata represije. Samim tim, ovu psihološku nedostatnost žrtva ne može da razreši na ličnom nivou – razrešenje se postiže isključivo transformacijom represivnih društvenih i kulturoloških obrazaca koji joj leže u osnovi.¹²

Konstrukcija rodnog identiteta i uloge devojaka i žena u porodici i širim društvenim kontekstima u fokusu su zbirke *Previše sreće* Alis Manro, objavljene 2009. godine. U (pod)tekstu svake od deset priča u ovoj zbirci, autorka skreće pažnju na predrasude prema ženama i nemogućnost da se one na pravi način iskažu i budu vrednovane u okvirima patrijarhalne kulture. I kod nje, kao i kod drugih autora koji tematizuju odnose moći u porodici i društvu, „žene moraju da vode život sputanosti i nezaslužene patnje – i fizičke i mentalne u patrijarhalnom

žena se, primera radi, uglavnom koriste pridevi koji ukazuju na fizički izgled i pežorativne koncepte. S druge strane, kolokacije u kojima reč muškarac ima glavnu funkciju bliže se formulišu pridevima koji odslikavaju kontekst dominacije i moći. Dakle, „predrasude i stereotipi u okviru diskursa zajednice” pritajeno figuriraju već u leksičkim obrascima svakodnevnog govora (Tamara Jevrić, ‘Medical Men’ and ‘Mad Women’ – A Study into the Frequency of Words through Collocations, [sic] – a journal of literature, culture and literary translation, Vol. 8, No. 1, 2017), a takav diskurs nije ništa manje zastupljen ni u institucijama patrijarhalnog društva čiji paternalistički stav prema određenim grupama (između ostalog i ženama) vodi ograničenju slobode i nasilnom primoravanju (Aleksandar Prnjat, „Crkva i paternalizam – odgovor Mihailu Markoviću”, *Filozofija i društvo* 19 (2), 2008, str. 253–256).

⁸ Maja Ćuk, „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena* Alis Manro”, str. 72–83.

⁹ Carl Ratner, “Psychology of Oppression”, in Thomas Teo (ed.), *Encyclopedia of Critical Psychology*, New York, Springer, 2014, str. 1557.

¹⁰ Isto.

¹¹ Artea Panajotović, „Disfunkcionalne porodice kao mikrokosmos kolonijalnog društva u romanu *Post i gozba* Anite Desai”, *Anali Filološkog fakulteta*, knj. 25, sv. 1, str. 90, 94.

¹² Carl Ratner, *nav. delo*, str. 1557. Možda ovo baca izvesno svetlo na, za čitaoce često zbujujuće, teške i nepovoljne sudbine ženskih likova kod Alis Manro.

okviru u kome dominiraju muškarci”,¹³ a pritom u opsegu stvaralaštva čuvene kanadske književnice nisu samo junakinje koje su „plod mentaliteta malog kanadskog grada”,¹⁴ već, na primer, i jedna istorijska ličnost iz drugačijeg vremenskog i prostornog konteksta, ruska matematičarka iz devetnaestog veka.¹⁵ Alis Manro kritičkim tonom i u feminističkom duhu na videlo iznosi istorijske zapise o istaknutoj ženi iz prošlosti, koji se, nažalost, u velikoj meri poklapaju sa opisom (ne) prilika i (ne)sreća žena u današnje vreme, čime ukazuje na univerzalnost represivnih modela patrijarhalne ideologije bez obzira na društveno-kulturni kontekst.

U ovom radu se, oslanjajući se na prethodno naznačene postavke feminističke teorije i psihologije represije, kroz analizu priča „Dimenzije”, „Venlok Edž” i „Previše sreće” usredsređujemo na junakinje koje su prinuđene (i voljne) da se ponašaju onako kako kulturološki kodeksi patrijarhata nalažu, iako ih takvi obrasci dovode do apsurdnih i tragičnih životnih situacija.

Ovakve okolnosti vidljive su i gotovo do apsurdna hiperbolisane u odnosu protagonista u priči „Dimenzije”. Dori zatičemo u trenutku kad pokušava da izgradi nov identitet posle porodične tragedije (nasilne smrti troje dece) i različitih vidova psihičkog i fizičkog zlostavljanja od svog partnera. Pojednosti o njenom životu pre braka saznajemo iz njenog prisećanja. Ova protagonistkinja se, posle smrti majke, jedine bliske osobe u svom okruženju, udaje za starijeg čoveka koga je upoznala tokom majčine bolesti. Dobili su troje dece i započeli život u ruralnoj sredini, daleko od civilizacije, gde je ona svoje ponašanje i izbore morala prilagoditi njegovim kriterijumima. Iako se trudila da ne radi ono što suprug ne odobrava (na primer, da se šminka), često je bila kritikovana zbog svojih postupaka. Lojd se mešao u odgajanje dece, prebacivao joj da je loša majka, a kada joj je mleko presušilo dok je dojila drugog sina, ispoljio je i vid fizičkog zlostavljanja u kome vidimo nagoveštaje nasilnog ponašanja koje će kulminirati na kraju njihovog zajedničkog života:

Rekla mu je da je mleko presušilo, da je morala početi da ga dohranjuje. Lojd je dohvatio njene dojke i cedio ih sa fanatičnom upornošću, uspevši da izvuče dve, tri bedne kapi. Nazvao ju je lažovom. Posvadali su se. Rekao je da je ona kurva, kao i njena majka.

Sve hipi devojke su bile kurve, rekao je.

¹³ Artea Panajotović, *nav. delo*, str 15.

¹⁴ Eva-Marie Kroller, *The Cambridge Companion to Canadian Literature*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, str. 200.

¹⁵ Alis Manro na svojim stranicama oživljava i reaktuelizuje lik i delo značajne evropske naučnice Sofije Kovaljevski. Pripovetka „Previše sreće”, koja govori o poslednjim danima života ove matematičarke, pokazuje da čak i pripadnice ženskog roda koje su posebno nadarene i koje su u određenom polju pružile značajan doprinos čovečanstvu, umesto podstreka i hvale nailaze na nerazumevanje okoline i obezvređivanje svog rada.

Uskoro su se pomirili. Ali kad god bi Dimitri bio zlovoljan, kad god bi se prehladio ili kada bi ga uplašio Sašin zec, kada se držao za stolicu u doba u kojem su njegov brat i sestra uveliko samostalno hodali, ponovo se spominjalo to kako je Dimitri rano odbijen od sise.¹⁶

Lojd joj uz sve ovo nije dozvoljavao da ima prijatelje i uspeo je da joj usadi uverenje da joj niko osim njega nije potreban. Prijateljstvo koje je započela sa prijatnom i dobronamernom susedkom Megi, sa kojom je vozila decu u školu, ubrzo je prekinuto:

Dori [se] zapitala zašto je njoj uopšte stalo šta Megi misli. Megi je neko iz spoljašnjeg sveta. Dori se čak nije ni osećala udobno pored nje. Lojd joj je to rekao, i bio je u pravu. Pravo stanje stvari između njih dvoje, tu povezanost, niko nije mogao da shvati i nikoga se to nije ticalo. Sve će biti u redu, samo ako Dori bude vodila računa o svojoj lojalnosti.¹⁷

Izmučena iscrpljujućim psihičkim uznemiravanjima, vređanjima, poniženjima i konstantnim preinačavanjem nenamernih propusta u neoprostiva sagrađenja, kao spontani znak neposlušnosti Dori napušta žustru svađu s mužem i odlazi do Megine kuće. Prilikom povratka kući sutradan naišla je na zaprepašćujući prizor – Lojd je ubio njihovo troje dece, a odgovornost za tragediju u potpunosti svalio na nju:

Policiji je izjavio, kasnije, šta su prenele i novine, kako je to učinio da ih „spase od bede”.

Kakve bede?

„Bede spoznaje da ih je majka napustila”, rekao je.¹⁸

Sama fatalna prepirka je započela banalnim povodom, zbog njenog previda prilikom kupovine običnog proizvoda, za koji Lojd nije želeo da čuje objašnjenje:

Savršeno dobro se sećala kako je počela prepirka. Kupila mu je konzervu sosa za špagete, koja beše neznatno uljubljena. Pošto je bila na rasprodaji, beše joj drago što je nešto uštedela. Mislila je da je učinila nešto pametno. Ali to nije stigla da mu ispriča, kada je on počeo da je isleđuje. Iz nekog razloga, mislila je da bi bolje bilo da se pravi da to nije primetila.

Svako bi to primetio, rekao je. Mogla si sve da nas potruješ. Šta je s njom? O čemu je ona razmišljala? Je li planirala da to servira deci ili njemu?

Rekla mu je da ne bude lud.

Odgovorio je kako nije on taj koji je poludeo. Zar bi iko, sem lude žene, mogao svojoj porodici da kupi otrov?

¹⁶ Alis Manro, *Previše sreće*, Beograd, Agora, 2011, str. 13.

¹⁷ *Isto*, str. 17.

¹⁸ *Isto*, str. 22.

Deca su ih posmatrala sa vrata dnevne sobe. Tada ih je poslednji put videla žive.¹⁹

Njen suprug sve vreme njihovog zajedničkog života nastupa kao nadređeno i superiorno biće, dovodeći Dori u podređen položaj onako kako se to vekovima činilo, tj. na osnovu ženine navodno urođene „pasivnosti, neznanja, krotkosti” i drugih loših karakteristika, o čemu piše Kejt Milet u delu *Seksualna politika*.²⁰ Međutim, najšokantnije svedočanstvo o Dorinoj potpunoj psihičkoj zavisnosti od nasilnog supruga i snazi njegove manipulacije predstavlja činjenica da posle tragedije i tokom izdržavanja kazne u zatvoru on uspeva da je ponovo privuče pričom o njihovoj deci, koja, kako je uverava, posle smrti žive u posebnim „dimenzijama”. Dori, po sopstvenom izboru, nastavlja da produbljuje odnos sa muškarcem koji joj je naneo ogroman bol i koristio društvene konvencije patrijarhalne ideologije kako bi je držao u podređenom položaju.

Sličnu problematiku internalizacije patrijarhalnih konstrukata Alis Manro produbljuje u pripovesti „Venlok Edž”. Kao i u prethodno pomenutoj priči, i ovde nailazimo na ženske likove koji svoj izgled i ponašanje prilagođavaju merilima patrijarhata, odričući se svojih ambicija. Naratorku i glavnog nosioca radnje cimerke osuđuju što je odabrala da vredno radi u kantini za vreme studiranja, smatrajući da su njihova interesovanja i aktivnosti prikladniji za ženski rod i privlačenje potencijalnih udvarača. Protagonistkinja ovako govori o njima:

Kaj i Beverli su za mene bile razočaranje. Marljivo su studirale moderne jezike, ali njihovi razgovori i interesovanja jedva da su se razlikovali od onoga o čemu pričaju devojke iz banaka i kancelarija. Subotom su udešavale frizuru, izvlačile kovrdže i farbale nokte, jer bi te večeri izlazile sa momcima. [...] Rekle su da im je jednom pala na pamet ludačka ideja da budu prevodioci pri Ujedinjenim nacijama, ali se sada nadaju mestu predavača u srednjoj školi i da će se, uz malo sreće, udati.²¹

Ove devojke ni u jednom trenutku ne dovode u pitanje konvencionalne društvene ideale iako žena u čijoj kući iznajmljuju sobe nipošto ne odaje utisak srećno udate i ispunjene osobe koja bi poslužila kao primer bračnog života slobodnim devojka. Pored brojnih kućnih obaveza i odgajanja male dece, gazdarica Bet mora da vodi računa da životni prostor prilagodi potrebama svog supruga koji „ne voli da mu pred licem landaraju njihove hulahopke i intimne drangulije”,²² zbog čega Kaj i Beverli ne mogu da imaju vlastito kupatilo kako im je pri useljenju obećano.

¹⁹ *Isto*, str. 22.

²⁰ Kate, Millett, *Sexual Politics*, Urbana and Chicago, University of Illinois Press, 2000, str. 74.

²¹ *Isto*, str. 67.

²² *Isto*, str. 67.

Međutim, najupečatljiviji prikaz nasilnog (pre)oblikovanja ženskog identiteta, sa dozom bizarnosti, naslikan je u liku cimerke Nine koja se naknadno useljava u sobu protagonistkinje. Muškarac sa kojim je ova devojka u vezi promenio joj je ime, odlučio da neće imati dece iako je ona imala drugačije želje i čak maštala o tome da svoje sinove iz prvog braka, ostavljene na čuvanje u rodnom gradu, dovede u novo prebivalište. U toj neobičnoj vezi nadmeni partner u njeno ime donosi ozbiljne životne odluke koje se tiču kako njene intime, tako i načina funkcionisanja u društvu. Nina mu se obraća na groteskno formalan način, kao da je za njega vezana nekom vrstom poslovnog ugovora. Ona za njega predstavlja „sirovu građu” od koje on pravi „proizvod” po sopstvenim (ekscentričnim) kriterijumima i željama:

Pitao ju je da li bi volela da stekne neko obrazovanje i ona je klimnula glavom. Rekao je da bi ona mogla da sluša neko predavanje, pa da vidi šta bi volela da studira. Odgovorila je da bi pola vremena volela da živi kao običan student, da se oblači kao oni i uči kao oni, a on je odgovorio da bi to moglo da se sredi:

[...]

Pitala sam je kako se zove gospodin Pervis.

„Artur.”

„Zašto ga onda tako ne zoveš?”

„Ne bi zvučalo prirodno.”²³

Svoje „školovanje” nesrećna devojka (s)provodi kroz imitaciju dužnosti svojih kolega, nadzirana od osobe zadužene da prati svaki njen potez:

Nije bilo predviđeno da Nina izlazi uveče, osim na koledž na neki konkretni događaj, kao što je drama ili koncert ili predavanje. Trebalo je da ruča i večera na koledžu. Ali kao što rekoah, ne znam da li je ikada to radila. Za doručak je u sobi pila neskafu i jela krofnu od juče, koje sam donela iz kantine. Gospodinu Pervis se to nije svidelo, ali je to prihvatio kao deo Nininog podražavanja studentskog života.²⁴

Smeli pokušaj da pobegne iz ukalupljenog identiteta završava se neuspehom, kao i u slučajevima protagonistkinja u drugim pričama Alis Manro.

Kaj, Beverli, Bet i Nina predstavljaju klasičan primer formiranja ženskog identiteta pod uticajem patrijarhalne sredine. Psihološkinja Džudit Lorber, kao i Kejt Milet, naglašava da dodeljivanje rodni uloga počinje u ranom detinjstvu i predstavlja oblik „društvene institucije” na osnovu koje „ljudska bića organizuju svoje živote”.²⁵ S obzirom na to da su „društveni statusi” pažljivo konstruisani kroz „propisane procese predavanja, učenja, oponašanja i nametanja”, sistem

²³ Isto, str. 72.

²⁴ Isto, str. 72.

²⁵ Judith Lorber, *Paradoxes of Gender*, New Haven and London, Yale University Press, 1994, str. 16.

obrazovanja i društvene prakse utiču na formiranje rodnog identiteta.²⁶ U priči „Venlok Edž”, sudbine Kaj, Beverli i Bet ostaju nepoznanica, ali na primeru Nine, kao i u slučaju Dori u priči „Dimenzije”, vidimo ženske likove koji ostaju suštinski iznevereni u očekivanjima podstaknutim ideološkim predstavama. Njihove pozicije se mogu uporediti sa nemogućnošću Karle, u priči „Odbegla” iz istoimene zbirke, da prihvati svoju slobodu i izgradi putanju svog života. Nijednoj od njih muškarac koji ih je odabrao za realizaciju sopstvenog životnog scenarija koji počiva na upitnim načelima „ne može na razuman način da suštinski da smisao [...] životu kako se nadala”,²⁷ pri čemu je možda najtragičnija činjenica da one tog izneveravanja po svoj prilici nisu ni svesne.

Međutim, na sličan problem nailazi i protagonistkinja u priči „Previše sreće”, koja se ne može podvesti pod kategoriju „ne naročito bistrе žene”,²⁸ poput pomenute Karle u priči „Odbegla” i Dori i Nine u pričama „Dimenzije” i „Venlok Edž”. Sofija Kovaljevski pobija mnogobrojne predrasude jedne patrijarhalne sredine, prkosi zaostalim kulturološkim načelima i ima neuobičajenu ambiciju i hrabrost da se bori za život kakav želi. Poput protagonistkinje Enid u priči „Ljubav dobre žene” iz istoimene zbirke, ona je „nekako izolovana i izdvojena od drugih, označena kao drugačija”.²⁹ Sofija Kovaljevski se ponaša neuobičajeno u ulozi majke i ćerke i kod nje je vidljivo izvesno odstupanje od konstruisane rodne uloge koju društvo nameće. Međutim, iako ispoljava karakteristike koje bi po stereotipnom kategorisanju bile netipične za ženski rod, ni ova junakinja ne biva nagrađena na kraju.

Sofija Kovaljevski nije samo fiktionalni lik, već istorijska ličnost – prva žena koja je doktorirala matematiku i ugledna figura svog vremena koja se pojavljivala u važnim institucijama širom sveta. Međutim, uprkos određenim prednostima u smislu natprosečne inteligencije i obrazovanja, kao i odrastanju u bogatoj ruskoj porodici u devetnaestom veku, ništa od toga nije donelo sreću ni njoj, ni njenoj sestri Aniti. Zanimljivo je zapažanje Kejt Milet u delu *Seksualna politika* u vezi sa vrednosnim kriterijumima patrijarhata da, bez obzira na to koliko je žena inteligentna, talentovana i predana radu u korist opšteg dobra, ona će uvek imati sporednu ulogu u evaluaciji rezultata. Podrazumeva se da ona ne može biti bolja od *jačeg pola*, naročito kada je reč o specifično „muškim” disciplinama i sferama interesovanja.³⁰

²⁶ Isto, str. 17.

²⁷ Vesna Lopičić, *Developing Identities: Essays on Canadian Literature*, Niš, Krug, 2007, str. 79.

²⁸ Isto, str. 78.

²⁹ Catherine Sheldrick Rose, “‘Too Many Things’: Reading Alice Munro’s ‘The Love of a Good Woman’”, *University of Toronto Quarterly*, Vol. 71, No. 3, 2002, str. 797.

³⁰ Kate Millett, *nav. delo*, str. 42. U stereotipnim viđenjima (patrijarhalnog) društva, tradicionalno su humanističke i društvene nauke u fokusu i u domenu ženskog roda, dok su prirodne nauke i tehnologija, kao i ekonomija i inženjerstvo područja za koje je svojstveno da se u njima ostvaruju muškarci (Isto).

U vreme kada je živela Sofija Kovaljevski, čak ni odlazak u inostranstvo nije bio jednostavan poduhvat za žene. Na dalje školovanje izvan teritorije Rusije one su mogle otići samo u pratnji svojih muževa. Sa ciljem da usavrši svoje znanje u matematici, Sofija je doskočila ocu koji se protivio takvom životnom obrascu formalno se udavši za Vladimira Kovaljevskog. Ovaj poduhvat ju je isprva učinio ponosnom i zadovoljnom i „Sofija beše presrećna, ne zato što se udala za Vladimira, nego što je [...] zadala udarac u ime emancipacije ruskih žena”.³¹

Međutim, zajednički život nije tekao onako kako je očekivala s obzirom na to da je njenom suprugu počelo da smeta njeno napredovanje, tako da je često omalovažavao trud i postignuća svoje bračne partnerke:

Postao je uobražen, ponaša se grubo i nadmeno. Navedi mi samo jednu zaista važnu ženu, rekao je. Jednu koja je uradila nešto zaista bitno, ako se ne računa za-vođenje i ubijanje muškaraca. One su urođeno nazadne, gledaju samo sebe, i čak i ako bi smislile neku ideju, bilo kakvu pristojnu ideju kojoj bi mogle da se posvete, postaju histerične i upropaste je svojom sujetom.³²

Ni posle smrti prvog muža, Sofija Kovaljevski nije uspela da izgradi odnos u kome preovladavaju razumevanje i podrška partnera. Štaviše, taj novi muškarac je osetio „da ga ignorišu” kada je dobila nagradu Borden.³³ Njen profesionalni uspeh je, dakle, pogoršao odnos između nje i njenog verenika, koji je „stasom i intelektom, dovitljivošću i lukavošću muškog šarma” ulivao poštovanje.³⁴ Sve je bilo u redu dok je ona percipirana kao „potpuno nepoznata, zanimljiva čudakinja, žena sa darom za matematiku i ženskom plahošću, simpatičnog lica ispod kovrdžica, ali krajnje nekonvencionalnog uma”.³⁵ Međutim, posle dobijanja prestižne nagrade, umesto da naiđe na divljenje šire okoline i dobije podstrek za dalje naučne doprinose, ova naučnica iz devetnaestog veka postaje nepopularna u društvu:

Onda su joj dodelili nagradu Borden, poljubili su je u ruku i predstavili je govorima i cvećem u jednoj od najelegantnijih i najraskošnijih prostorija. Ali su joj zatvorili vrata kada je trebalo da joj daju posao. Veća je bila verovatnoća da unajme dresiranu šimpanzu. Žene velikih naučnika su izbegavale da je sretnu ili da je pozovu na prijem u svoje domove.³⁶

³¹ Alis Manro, *nav. delo*, str. 269.

³² *Isto*, str. 276.

³³ *Isto*, str. 244.

³⁴ *Isto*.

³⁵ *Isto*.

³⁶ *Isto*, str. 260.

Iako nije bio zaslepljen rodnim stereotipima, određenu crtu posesivnosti i odsustva sveobuhvatnijeg razumevanja ispoljavao je prema njoj i čuveni nemački profesor pod čijim mentorstvom se obrazovala:

„Uistinu, nekad zaboravim da ste žena. Na vas gledam kao na... kao na...“
 „Kao na šta?“
 „Kao na dar, za mene i nikog drugog.“³⁷

Na kraju, s obzirom na to da se priča završava Sofijinom smrću, ostaje upitno da li je ovoj istaknutoj ženi težnja da ostvari nešto više od običnog života donela ikakav mir i zadovoljstvo. Poredeći sebe sa seljankom sa povređenim detetom koju je uočila u vozu na poslednjem putovanju, naša junakinja sažaljivo analizira životnu poziciju svog roda sa zaključkom da je život žena neumitno komplikovan i prilično nezavidan:

Desilo se nešto loše, i ona ima jednu brigu više, to je sve. Kod kuće je čekaju deca, a verovatno ima i jedno u stomaku.

Kako je to grozno, misli Sofija. Kako je grozna ženska sudbina. A šta bi ova žena rekla da joj Sofija ispriča o novim pokretima, o borbi žena za pravo glasa i mesto na univerzitetu?³⁸

Interesantno je da, kao i u slučaju Karle u priči „Odbegla” i Dori iz priče „Dimenzije”, koje su portretisane kao obične žene, u tekstualnoj evokaciji Alis Manro i slavnu Sofiju Kovaljevski takođe zatičemo kako na kraju „funkcioniše na potpuno isti način kao i na početku”.³⁹ Uprkos karijnom ostvarenju, ni kod nje ne dolazi do „processa transformacije lika” o kome piše Vesna Lopičić. Sofija nastavlja da traži odobravanje tamo gde ga nema, i kao i Karla, Dori i Nina, predaje svoju sudbinu u ruke muškarca od koga se očekuje „da bude jedini kreator njihovog života”, čime i sama postaje „saučesnik u sopstvenom neostvarivanju sebe kao osobe”.⁴⁰ Odnos sa osobama sa kojima bi mogla biti dublje povezana pati, počevši od njene ćerke, preko sina njene nesretne preminule sestre, do dalje mogućnosti da iskoristi svoj talenat. U krajnjem ishodu se, dakle, pokazuje da ni jedna priznata naučnica, iako je savladala određene rodne stereotipe i sputavanja patrijarhalne ideologije, iako se izborila za profesionalno priznanje, nije uspjela da se u potpunosti ostvari u jednom sveobuhvatnom smislu.⁴¹

³⁷ *Isto*, str. 272–273.

³⁸ *Isto*, str. 285.

³⁹ Vesna Lopičić, *nav. delo*, str. 78.

⁴⁰ *Isto*, str. 90.

⁴¹ Zanimljivo je da se ni u pričama koje Radmila Nastić analizira u radu „Alis Manro: tajne strategije voljenja”, protagonistkinje „ne menjaju mnogo; one ne postaju drugačije” (Radmila Nastić, “Alice Munro: Secret Strategies of Loving”, *Central European Journal of Canadian Studies*, Vol. 4, 2004, str. 87). To bi bila jedna od razlika između protagonistkinja Alis Manro i Margaret Etvud. Uprkos demotivirajućim postupcima i viđenjima patrijarhalne sredine, ženski likovi u romanima Margaret

U kratkim pričama Alis Manro nailazimo na protagonistkinje smeštene u različite kontekste, tj. žene različite životne dobi, nejednakog stepena obrazovanja, niže, srednje i više klase, kao i drugačijih vremenskih i prostornih ravni. Za većinu njih je svojstveno da su podređene, pasivne, i naizgled prinuđene da suzbiju sopstvene unutrašnje impulse i nadanja, u potpunosti se prilagodivši merilima patrijarhalnih institucija. Negativne posledice određenih uskogrudih i kratkovidnih društvenih načela koja postoje vekovima, kritikovane u radovima teoretičarki feminizma, ozbiljno su se odrazile na njihove ženske sudbine.

U zaključku svog istraživanja Vesna Lopičić potvrđuje da „život nije veličanstven ni za jednu od protagonistkinja Manroove”, uprkos tome što je ova priznata kanadska književnica u jednom intervjuu izjavila da je i tekstura običnog života veličanstvena, iako ne jednostavno objašnjiva.⁴² Kako u prvoj priči u zbirci *Odbegla* iz 2004. godine tako i u zbirci priča *Previše sreće* pet godina kasnije, nailazimo na ženske likove koji su „na haotičan način razbijeni i nesposobni da se nose sa sopstvenom slobodom”.⁴³ One su u tolikoj meri internalizovale patrijarhalne diktate svoje kulture da prepreke koje postavlja društvo postaju nerazlučive od prepreka kojima same sebi sprečavaju kretanje i razvoj. Za junakinju Karlu, koja se kao ličnost „otkriva, ali ne i razvija”, upečatljivo je da ne uspeva da nađe pravu meru, tj. balans između slobode i sreće „koje nisu isto”,⁴⁴ a to je karakteristika koju ispoljavaju i protagonistkinje u pričama „Dimenzije”, „Venlok Edž” i „Previše sreće”.

LITERATURA

Ćuk, Maja, *Margaret Etvud i mit: Novi svet u boji drevnih predanja*, Beograd, Fakultet za strane jezike, 2014.

Ćuk, Maja, „Rodna politika u romanima *Leto pre sumraka* Doris Lesing i *Životi devojaka i žena Alis Manro*”, *Kultura*, broj 149, Beograd, 2015, str. 72–83.

Howells, Coral Anne, *Alice Munro*, Vancouver, UBC Press, 1998.

Jevrić, Tamara, “‘Medical Men’ and ‘Mad Women’ – A Study into the Frequency of Words through Collocations”, *[sic] – a journal of literature, culture and literary translation*, Vol. 8, No. 1, 2017, doi: 10.15291/sic/1.8.lc.2, <<https://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=466>>

Etvud ne zaustavljaju se u potrazi „za pravom istinom o sebi, za izgubljenim, potisnutim delom svoje ličnosti” i na otvoreniji način pokazuju bunt prema sputavajućim kulturološkim obrascima i želju da se izbere za svoje ideale (Maja Ćuk, *Margaret Etvud i mit: Novi svet u boji drevnih predanja*, Beograd, Fakultet za strane jezike, 2014, str. 241). S druge strane, kod Alis Manro „nema tradicionalne epifanije na kraju priče” (Ulrica Skagert, *Possibility – Space and Its Imaginative Variations in Alice Munro’s Short Stories*. Stockholm, Stocholm University, 2008), tj. nagoveštaja srećnog završetka i savladavanja određene prepreke.

⁴² Vesna Lopičić, *nav. delo*, str. 90.

⁴³ *Isto*, str. 80.

⁴⁴ *Isto*, str. 84.

Kolodny, Annette, “Dancing through the Minefield: Some Observations on the Theory, Practice, and Politics of a Feminist Literary Criticism”, in Vincent B. Leitch (ed.), *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, New York, W.W. Norton & Company, 2001, pp. 2146–2165.

Kroller, Eva-Marie, *The Cambridge Companion to Canadian Literature*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

Kulyk Keefer, Janice, “A Tale of Two Adaptations: Sarah Polley and Pedro Almodovar Do Alice Munro”, in Jelena Novaković and Vesna Lopičić (eds.) *Canada 150 Filmed*, Belgrade, University of Belgrade – Faculty of Philology, 2019, str. 31–52.

Lopičić, Vesna, *Developing Identities: Essays on Canadian Literature*, Niš, Krug, 2007.

Lorber, Judith, *Paradoxes of Gender*, New Haven and London, Yale University Press, 1994.

Manro, Alis, *Previše sreće*, Beograd, Agora, 2011.

Millett, Kate, *Sexual Politics*, Urbana and Chicago, University of Illinois Press, 2000.

Nastić, Radmila, “Alice Munro: Secret Strategies of Loving”, *Central European Journal of Canadian Studies*, Vol. 4, 2004, str. 81–88.

Panajotović, Artea, „Disfunkcionalne porodice kao mikrokosmos kolonijalnog društva u romanu *Post i gozba Anite Desai*”, *Anali Filološkog fakulteta*, knj. 25, sv. 1, str. 87–105.

Prnjat, Aleksandar, „Crkva i paternalizam – odgovor Mihailu Markoviću”, *Filozofija i društvo* knj. 19, sv. 2, 2008, str. 253–256.

Ratner, Carl, “Psychology of Oppression”, in Thomas Teo (ed.) *Encyclopedia of Critical Psychology*, New York, Springer, 2014, str. 1557–1570.

Sheldrick Rose, Catherine, “‘Too Many Things’: Reading Alice Munro’s ‘The Love of a Good Woman’”, *University of Toronto Quarterly*, Vol. 71, No. 3, 2002, str. 786–810.

Skagert, Ulrica, *Possibility – Space and Its Imaginative Variations in Alice Munro’s Short Stories*. Stockholm, Stockholm University, 2008.

Maja Ćuk
Artea Panajotović

CONSTRUCTION OF FEMALE IDENTITY AND PSYCHOLOGY
OF OPPRESSION IN ALICE MUNRO'S SHORT STORIES "DIMENSIONS",
"WENLOCK EDGE" AND "TOO MUCH HAPPINESS"
(Summary)

Relying on the theoretical views of Kate Millett and primary tenets of the psychology of oppression, the paper discusses how patriarchal ideology influences the formation of identities in the female protagonists of three stories from the collection *Too Much Happiness* by Alice Munro. We focus on female characters who are forced (and willing) to adopt the behavioural patterns imposed by patriarchal cultural codes even though this leads them to absurd and tragic situations. Two female characters in "Dimensions" and "Wenlock Edge", Dori and Nina, adopt the roles assigned by their society and submit unconditionally to the authority of their men, which leads to tragedy in the case of Dori and resignation in the case of Nina. On the other hand, the protagonist of "Too Much Happiness", Sofia Kovalevsky, actively fights against the subjugating circumstances in her culture and succeeds in overcoming discriminatory practices. However, despite this, she too is incapable of making a significant change in her circumstances and experiencing a true fullness and happiness in life. The reason, as it turns out, is the fact that she has managed to overcome patriarchal ideology without, but not within. As our analysis reveals, all the characters have internalized the patriarchal dictates of their cultures to such an extent that the obstacles set by the society have become inextricable from the internal obstacles which prevent them from psychological and/or social development and fulfilment.

Keywords: female identity, internalized oppression, patriarchal ideology, Kate Millett.

Примљено 15. јуна 2022, прихваћено за објављивање 2. децембра 2022. године.